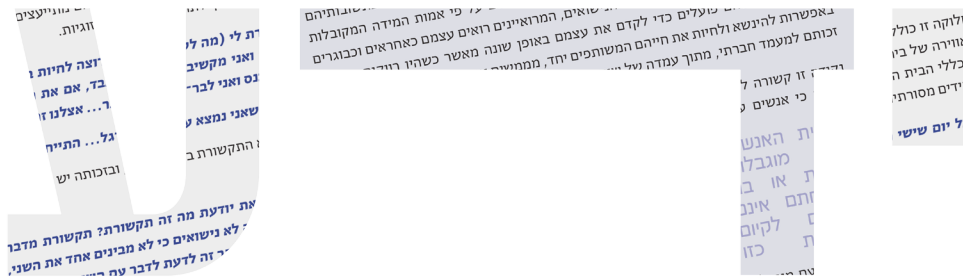

שיחה

תוצר של שעות מחקר
שעות התבוננות ולמידה
מעולם העשייה של 'עלי שיח'

ליבת הגיליון היא הצורך לפעול כדי לתת לאדם עם המוגבלות את הזכות ואת האפשרות להביע את תפיסתו לגבי חייו ולגבי התהליכים שהוא עובר.

הזדקנות במערכי הדיוור

האם מערך דיוור אכן יכול לשמש 'בית לחיים' גם עבור המזדקנים?

הזדקנות אנשים עם מוגבלות שכלית במערכי דיוור

חיה לוי*

רקע ומבוא

המאמר מתייחס לשני תהליכים הנוגעים לחייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית. הראשון הוא העלייה בתוחלת החיים, והשני הוא מעבר לחיים בקהילה.

לאורך השנים חלו שינויים רבים בגישה לטיפול באנשים עם מוגבלות שכלית. אם בעבר נהוג היה לבחון את האנשים עם המוגבלות דרך המודל הרפואי, הרי שבשנים אחרונות מקובל להתייחס לאנשים אלו דרך פרספקטיבה הומניסטית. משמעות הדבר היא שאם בעבר כחלק מתפיסת המוגבלות כמחלה נהוג היה כי האדם עם המוגבלות יחיה במתקן רפואי מנותק מהקהילה, הרי שכיום הנטייה הינה לאפשר חיים בתוך הקהילה. חיים אלו מתרחשים במגורים בחיק המשפחה וכן במערכי דיוור המותאמים לחיי אנשים עם מוגבלות שכלית אך נמצאים בתוככי הקהילה ומתוך כך משתלבים בתוכה (בנד-וינטרשטיין, ארטן-ברגמן ואביאלי, 2017).

כניסת המוסדות והמסגרות אל הקהילה אף לה חלק בתהליך זה. המרקם החברתי והחיים הקהילתיים שמתאפשרים ברמה כזו או אחרת לדיירי המסגרות, לצד עין פקוחה של הסביבה על המתרחש באותם מוסדות, משפיעים גם הם על איכות החיים של הדיירים ולבסוף גם על תוחלת חייהם. אם בעבר היו המסגרות נטועות בלב הפרדסים מחוץ לעיר, ואין יוצא ואין בא בהם, היום המסגרות בקהילה מתנהלות בתוך שכונות מגורים, בבניינים משותפים, ודייריהן פוגשים בחברי הקהילה במעלית, במרפסת, בבית הכנסת ובמתנ"ס השכונתי. הם קונים באותן חנויות, ממתינים בתור לרופא בקופת החולים ועוד.

עלייה בתוחלת החיים של אנשים עם מוגבלות שכלית

התהליך השני שאליז אתיחס במאמר זה הוא העלייה בתוחלת החיים. הטיפול באנשים עם מוגבלות שכלית היום מותאם לצורכיהם, מה שמשפיע על עלייה בתוחלת החיים שלהם. אם בעבר היה גיל התמותה ארבעים, הרי שכיום אנו זוכים לכך שאנשים עם מוגבלות שכלית יחיו איתנו עד לגילאי שבעים ואף יותר (דוד, 2022; חן, בוסתן, טל, ניסים וחפציבה-ליפשיץ, 2022).

במה מיוחדת הזדקנות של אנשים עם מוגבלות שכלית? הזדקנות אצל אנשים עם מ"ה כרוכה בירידה בתפקוד בכל המדדים, כפי שקורה באוכלוסייה הרגילה, אולם התהליך אצלם מתחיל מוקדם יותר והוא מהיר יותר. ההידרדרות מתבטאת במישור הפיזי והמנטאלי, ויכולות שהיו קיימות הולכות ואובדות. גם מנגנוני הפיצוי אינם מתפקדים כפי שהם מתפקדים אצל האדם הנורמטיבי, ולכן ביטויי ההזדקנות הם מובהקים ומשמעותיים.* חלק מתופעות הזקנה מושפעות מהתסמונות עצמן שמהן נובעת המוגבלות; אחרות הן תוצר של הטיפול התרופתי שלו נזקק האדם עם המוגבלות כדרך קבע, ואחרות נובעות מחוסר מודעות לאורח חיים ולתזונה בריאים ומקושי של האדם עם המוגבלות לדווח על מחלות ועל כאבים (דוד, 2022).

תוחלת החיים של אנשים עם מוגבלויות (מ"ה) החיים במוסדות גבוהה מזו של אלו המתגוררים בבית משפחתם או החיים באופן עצמאי

עלייה בתוחלת החיים והזדקנות אצל אנשים עם מוגבלות החיים במוסדות בקהילה היא פועל יוצא של איכות הטיפול

* בהתייחס לטענה זו, אסתייג ואטען כי לא ברור אם מדובר בתהליך ביולוגי או חברתי. המודל המפצה מציע כי דווקא בקרב אנשים עם מוגבלות, תהליך ההזדקנות מתרחש בצורה איטית יותר (חן ואחרים, 2022).

* חיה לוי היא אחות ראשית במערך הדיוור של עמותת עלי שיח בירושלים.

שהם מקבלים בהם. מחקרים מראים כי תוחלת החיים של אנשים עם מוגבלויות (מש"ה) החיים במוסדות גבוהה מזו של אלו המתגוררים בבית משפחתם או החיים באופן עצמאי. זמינות מטפלים ואנשי מקצוע, נגישות לשירותי בריאות, סביבה מותאמת - כל אלו הם גורמים המשפיעים על תוחלת חייו של האדם עם מוגבלות ועל איכותם. המעונות ככל הנראה מאפשרים טיפול מותאם יותר גם בהשוואה לדיור חוץ-ביתי בקהילה. להבדיל מהמעונות, המיועדים במקור לאנשים הזקוקים לתמיכות מוגברות, מערכי הדיור אינם ערוכים לטיפול במזדקנים. לטענת דוד (2022), קיים קושי לאבחן את השינוי במצבם של אנשים עם מוגבלות שכלית בכלי אבחון סטנדרטיים, מה שאף מקשה לספק את המענה המותאם.

מנגד, בעשורים האחרונים אנו עדים לשינויים בתהליכי הטיפול באוכלוסייה המזדקנת. גם בתחום זה חלו שינויים. חלק גדול מהטיפול באוכלוסייה המזדקנת עבר להיות באחריות האנשים עצמם. מוסדות לדיור מוגן נפתחים כפטריות אחר הגשם. מוסדות אלו מאפשרים לאוכלוסייה המבוגרת לעבור למתחמי דיור שבהם הם יכולים לחיות כעצמאים. בשלבים מאוחרים יותר, כאשר הקשיש זקוק לעזרה סיעודית, הוא יכול לעבור למחלקה מותאמת. עם זאת, במרבית המקרים אין אפשרות להיכנס למחלקה הסיעודית בלבד. צמיחתם של מערכי הדיור המוגן צמצמה את מספר בתי האבות המיועדים לאוכלוסייה הסיעודית, וגם במקומות אלו אין הבנה

בדבר הצרכים הנדרשים בטיפול באדם עם מוגבלות. בשל כך נותרים האנשים המוגבלות השכלית עם מעט מאוד מענים המותאמים לצורכיהם. בשונה מאנשים ללא מוגבלות שכלית, היכולים לחיות בביתם, אנשים עם מוגבלות שכלית על פי רוב לא נישאו ולא הקימו בית (בנד-וינטרשטיין, ארטן-ברגמן ואביאלי, 2017). מתוך שכן, בזקנתם הם נעזרים באחים - מבוגרים גם הם - או באחיינים (בנד-וינטרשטיין, ארטן-ברגמן ואביאלי, 2017). בחלק מהמקרים, נותר האדם הקשיש בודד במערך הדיור, המשמש עבורו משפחה ובית (דוד, 2022; Bigby et al., 2014).

מערך הדיור על פי רוב מותאם לטיפול באנשים עם מוגבלות שכלית, אך חסר תקנים של אנשי טיפול (מטפלים, אחיות, מקצועות הבריאות), ולא אחת סובל מהעדר נגישות פיזית ומסדר יום ותעסוקה שאינם מותאמים לצורכי האדם המזדקן. סוגיה זו איננה ייחודית למדינת ישראל. ההתייחסות לצורך לשלב את הקשישים עם המוגבלות השכלית בפעילות מותאמת זוכה לתהודה בלא-מעט מדינות (MCCarron et al., 2017).

מנגד, נשאלות כמה שאלות: האם לצורך הכנה לגיל הזקנה נמנע מאדם את הזכות להיות חלק מהקהילה? האם יש צורך להעביר אנשים עם מוגבלות שכלית בגיל מבוגר לתוך מוסדות מותאמים? שאלות אלה מובילות לשאלה נוספת: האם ישנם מוסדות מותאמים לטיפול באוכלוסיית אנשים קשישים ואף קשישים מאוד עם מוגבלות שכלית?

הדילמה

שינוי סביבה עבור כל אדם מזדקן הוא אירוע טראומטי, ולכן יש לשקול אותו בזהירות. סביבה מוכרת ואנשים מוכרים משמשים עוגן חשוב לאדם המזדקן, ומאפשרים לו שמירה על מידה של שגרה כמו גם הסתגלות קלה יותר למנגנוני פיצוי שלהם הוא נדרש עם הירידה בתפקודים השונים (דוד, 2022; Bigby et al., 2014).

כאשר אדם עם מוגבלות שכלית המתגורר במערך דיור, מזדקן ונדרש לתמיכות ולסביבה נגישה ומותאמת שמערך הדיור מתקשה להעמיד לרשותו בכלל, או בקצב הנדרש בהתאם לתהליך ההזדקנות, מתעוררת השאלה מה טובתו של האדם המזדקן. האם להשאירו בסביבה המהווה

עבורו בית זה שנים ולהמתין להתאמות שיתבצעו בשלב כלשהו או באופן חלקי בלבד? או להעבירו למסגרת מותאמת לצרכיו מבחינה רפואית וסביבתית ולהותירו להתמודד עם המעבר ועם השינויים הכרוכים בו? למעשה השאלה היא מה חשוב יותר - מענה לצרכים פיזיים ותפקודיים או שמירה על סביבה חברתית בטוחה ומוכרת; גם סביבה כזו לעיתים נעשית לא-מותאמת אם האדם המזדקן מתגורר עם צעירים ממנו המנהלים אורח חיים המתאים לצעירים או עם מזדקנים שרמת תפקודם נותרת שמורה.

כשהמצב הפיזי ירוד ביותר והישארות במסגרת לא-מותאמת נעשית הרת סיכון עבור האדם המזדקן, הדברים נעשים ברורים יותר. הדילמה נסובה בעיקר סביב האנשים שמצבם מידרדר באיטיות. במקרים כאלו השאלה הנוטרת היא האם הישארות במסגרת שהתאמתה חלקית עדיפה, ומה יקרה ביום שמצבם יידרדר במהירות? במצב זה, ייתכן שיהיה הכרח להעברתם המיידית למסגרת אחרת ללא אפשרות לתהליך הכנה ומעבר מתאים.

מבחינת הארגונים המטפלים באנשים עם מוגבלות שכלית, התמודדות עם התאמת המערכים או לפחות עם חלקם לצורכי האוכלוסייה המזדקנת היא חובה. לא רחוק היום שבו האוכלוסייה המבוגרת תהיה חלק ניכר מהמטופלים במערכי הדיור. לאור הבנה זאת ונוכח העובדה כי תהליך ביצוע ההתאמות הינו ארוך, מורכב ולוקח זמן, הרי שיש להתחיל ולבחון את הנושא מה גם שכיום במרבית המקרים נותר האדם המזדקן עם שירות הלוקה בהעדר התאמה לצרכיו.

במסגרת החשיבה על המענים לאוכלוסייה הבוגרת יש לשקול גם את עמדתה של משפחת הדייר. עמדה זו, מרוחקת ככל שתהיה, משפיעה גם היא על תהליך קבלת ההחלטות. הניסיון מראה כי בני משפחה לא אחת נוטים להתנגד לשינוי ולהעברת יקירם למסגרת אחרת, גם אם היא לכאורה מותאמת יותר. ניסיון המשפחה והקשר רב-השנים שלה עם צוות המסגרת

הנוכחית מקנים להם תחושת ביטחון אשר מתערערת לחלוטין עם המחשבה והשיח על הצורך במעבר. הם חוששים מהבלתי-ידוע, חוששים מהשלכות המעבר; לעיתים השינוי כרוך בהגדלת המרחק ובהרעת הנגישות שלהם למסגרת, והם דורשים ממנה, כנראה בצדק, לפתח ולתת מענה מותאם ובטוח ליקירם אשר מתגורר במקום שנים רבות והזדקנותו צפויה וידועה מראש, ובכלל זה צרכיו העתידיים.

במאמר המוצג לעיל לא התיימרתי להציג פתרונות. מטרתי הייתה להאיר דילמה מקצועית שעומדת אנו מתמודדים כחלק מהשגרה.

האם הישארות
במוסדות
השירותיים
חלקית עדיפה,
ומה יקרה ביום
שמצבם יידרדר
במהירות?

סיכום

הזדקנות אנשים עם מש"ה במסגרת דיור בקהילה היא נושא העומד על סדר היום היומיומי במערך הדיור.

ההזדקנות דורשת היערכות בתחומים רבים ויש לה משמעות תקציבית לא-קטנה. היערכות כזו נמשכת זמן רב, ואילו תהליך ההזדקנות של הדיירים אינו נעצר ואינו ממתין לה.

לדילמה אם להשאיר אדם במסגרת שהתאמתה לצרכיו חלקית או להעבירו למסגרת אחרת מותאמת יותר - יש השלכות רחבות על התמודדות האדם המזדקן עם ההידרדרות במצבו ואף

איש ככל האנשים?

'עלי שיח' פותחת צוהר להצצה בעולמם המרתק של האנשים עם המוגבלויות.

הסיור מיועד לקבוצות בלבד!

מוזמנים איתנו לסיור מושקע
שיעשיר אתכם בתוכן מקצועי

מסלולים לבחירה

מסלול ג' יחודי *	מסלול ב' מורחב	מסלול א' בסיסי
<p>היכרות עם עולמם של נשואים עם מוגבלויות. מסלול א בסיסי + שיח פתוח עם זוגות נשואים המתגוררים במערך אופק של עלי שיח.</p>	<p>מסלול א' בסיסי + הכרות בשטח עם הפעילות המופלאה של מרכזי התעסוקה והדיוור.</p>	<p>פתח לעולמם של בוגרים בעלי מוגבלויות. סדרת הרצאות מאנשי מקצוע מלוות במצגות, שיח פתוח עם אנשים בעלי מוגבלויות.</p>
<p>בית עלי שיח רחוב יפו 208</p>	<p>1. בית עלי שיח רחוב יפו 208 2. סיור מרתק במרכזי התעסוקה והדיוור של עלי שיח</p>	<p>בית עלי שיח רחוב יפו 208</p>
<p>3 שעות</p>	<p>3.5 שעות</p>	<p>2 שעות</p>

* יש לבדוק את התאמת הקבוצה לנושא

השלכה על איכות חייו ובריאותו. יש לה גם משמעויות נרחבות על תפקוד הארגון, על הקצאת משאבים, על חלוקתם ועל ההתמודדות עם צרכים מוגברים של הדיירים.

לתהליך קבלת ההחלטה אם לשאיר את הדייר במסגרת או להעבירו צריכים להיות שותפים גורמים מגוונים - הדייר ובני משפחתו או אפוטרופסים, אנשי מקצוע, גורמי פיקוח ומקבלי החלטות בארגון.

יש צורך בקריטריונים סדורים אשר יסייעו לניהול דיון מעמיק ומקצועי שיביא בחשבון את המשמעויות השונות של כל אחת מהאופציות העומדות על הפרק קודם קבלת החלטה, דיון שיביא בחשבון את המשמעויות הנרחבות של כל אחד מכיווני הפעולה.

כמו כן, יש צורך בחשיבה מוסדרת ואינטר-דיסציפלינרית כדי לבחון את התאמתן של חלק מהמסגרות לטיפול באנשים מזדקנים עם מוגבלות שכלית.

ביבליוגרפיה

בנד-טובה, ט', ארטן-ברגמן, ט' ואביאלי, ה' (2017). המשמעות שמעניקים בני משפחה לחוויית החיים וההזדקנות עם בן משפחה בוגר עם מוגבלות אינטלקטואלית. החוג לגרונטולוגיה ובית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה.

דוד, נ' (2022). העולם המורכב של הזקנה - הזדקנות מוצלחת מול האתגרים. בתוך מ' אל-יגון ומ' מרגלית (עורכים), מוגבלות שכלית התפתחותית: תיאוריה מחקר והשלכות יישומיות. ישראל רותם פרסום והפקות.

חן, א', בוסתן, נ', טל, ד', ניסים, ש' וחפציבה-ליפשיץ, ב' (2022). תיאוריית "הגיל המפצה": פיתוח יכולות קוגניטיביות, רגשיות והתנהגותיות לקידום איכות החיים בקרב מבוגרים עם מוגבלות שכלית התפתחותית. בתוך מ' אל-יגון ומ' מרגלית (עורכים), מוגבלות שכלית התפתחותית: תיאוריה מחקר והשלכות יישומיות. ישראל רותם פרסום והפקות.

Bigby, C., McCallion, P., & McCarron, M. (2014). *Serving an elderly population*. In M. Argan, F. Brown, C. Hughes, C Quirk, & D. Ryndak (Eds.), *Equality and full participation for individuals with severe disabilities: a vision for the future*

מעלישיח
מובילים קדימה

דיר | תעסוקה | ליווי נשואים | בריאות

רחוב יפו 208, י-ם • ת.ד. 36640 י-ם, 91366
טל: 02-50-222-60 • פקס: 02-50-222-57
alei@alei-siach.org.il • www.alei-siach.org.il